

TEKSTY Z ULICY

nr 9

Zeszyt memetyczny

Redakcja

DOBROŚŁAWA WĘŻOWICZ-ZIÓŁKOWSKA

WSPÓŁPRACA: MICHAŁ NOSZCZYK

Katowice 2005

Copyright © Uniwersytet Śląski, 2005. Wszelkie prawa zastrzeżone

Recenzent:
Tadeusz Miczka

Redakcja:
Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska
(opiekun naukowy Koła Naukowego Kulturoznawców Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach,
Wydział Filologiczny, Instytut Nauk o Kulturze)
przy współpracy Michała Noszczyka

Projekt okładki - Michał Noszczyk

Wydawca:
Zespół pracowników naukowych, doktorantów i studentów
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Wydawnictwo i Agencja Autorska OFFMAX s.c.

Druk zeszytu sfinansowano ze środków Uniwersytetu Śląskiego
oraz Instytutu Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego

Katowice 2005

ISBN 83-87248-11-8

spis treści

Od Redakcji

s. 5

Dobrosława WĘŻOWICZ-ZIÓŁKOWSKA:

Skąd się biorą memy?

Biologia wobec problemu genezy i ontologii ideosfery

s. 7

Tomasz KOZŁOWSKI:

Współczesne medja. Między nałogiem a namysłem.

Czy do uczestnictwa w dzisiejszej rozrywce potrzebna jest samoświadomość?

s. 25

Sebastian SKOLIK:

Ewolucja przestrzeni zurbanizowanej w koncepcji memetyki.

Rozciąganie smyczy

s. 36

Wojciech BORKOWSKI, Andrzej NOWAK

Wpływ społeczny jako model rozprzestrzeniania się memów

s. 44

Glenn M. GRANT:

Leksykon memetyczny

s. 69

O Autorach

s. 79

Od Redakcji

„Nie jest jeszcze przesądzone, czy dorobek memetyki stanie się zbiorem kilku przypisów w podręcznikach traktujących o historii nauki, czy też będzie ideą, która zrewolucjonizuje spojrzenie na naszą kulturę, a humanistykę przybliży do metodologii, charakteryzującej nauki ścisłe” – pisał w 2000 roku biolog Mariusz Biedrzycki, jedyny, jak na razie, oficjalnie zadeklarowany polski memetyk, autor jedynej także, polskojęzycznej książki poświęconej tej ciągle budzącej kontrowersje dyscypliny.¹

Dziś, w pięć lat od tej wypowiedzi, właściwie nadal pozostaje ona bez jednoznacznego rozstrzygnięcia, chociaż światowe dokonania i konsekwencje poznawcze memetyki rozpoznać można już w setkach artykułów i książek z obszaru psychologii ewolucyjnej i społecznej, socjologii i socjobiologii, politologii, ekonomii a wreszcie nawet i filozofii nauki. Z coraz większą pasją i wprawą praktykują ją badacze amerykańscy, brytyjscy, australijscy, kanadyjscy, francuscy i włoscy, sytuują w obrębie swoich dociekań takie autorytety, jak Steven Pinker, Robert Wright, Mihaly Csikszentmihalyi, Ian Stewart, George C. Williams, Edward O. Wilson, Eric Drexler i John Maynard Smith. To tylko nieliczne spośród nazwisk, które należałoby tu przywołać.

Od momentu, kiedy biolog ewolucyjny Richard Dawkins zaproponował w swej, niewątpliwie przełomowej dla teorii ewolucji książce *Samolubny gen* (1976) koncepcję „memu” jako drugiego po genie i do genu analogicznego replikatora (jednostki dziedziczności kuturowej), memetyka zrobiła ogromne postępy w budowie własnego instrumentarium i własnych hipotez. Rozbudowała się do zakotwiczonej w biologii, w epidemiologii, genetyce i neurobiologii nowej teorii kultury. Rozpoczęła także, między innymi za sprawą prac Susan Blackmore i Richarda Brodie, budowę nowej, opartej na ewolucji mózgu *Homo sapiens* s. i psychologii świadomości, memetycznej antropologii człowieka jako „maszyny memowej” – żywiciela (*the host*), nosiciela memów.²

Swoisty determinizm i anty-podmiotowy charakter tych koncepcji, pozostając w zgodzie z dyskursem przyrodoznawczym, stanowi, jak się wydaje, jeden z istotnych aspektów braku popularności memetyki, a nawet niechęci do wdrażania jej teorii w

¹ Zob. M. Biedrzycki, *Genetyka kultury*, Prószyński i S-ka, Warszawa 1998; cytowane zdanie pochodzi z: Susan Blackmore, *Siła memów*, przeł. M. Biedrzycki, „Świat Nauki”, grudzień 2000, s.59

² Zob. S. Blackmore, *Maszyna memowa*, przeł. N. Radomski, Rebis, Warszawa 2002; R. Brodie, *Wirus umysłu*, przeł. P. Turski, TeTa, Łódź 1997

szerszy dyskurs humanistyczny, który – w istocie – wiele z jej osiągnięć mógłby już wykorzystać. Od wieków tkwiący jednak w paradygmatycznych kleszczach Ludzkiej Podmiotowości, mimo prób rozwierania ich przez filozofów postmoderny, zamyka się on przed ideą podległości, niesuwerenności myśli i dzieła. Przyjęcie hipotezy, iż kultura nie jest efektem twórczych działań podmiotu, owocem wielopokoleniowego wysiłku obdarzonego twórczym umysłem człowieka, ale skutkiem chcących się replikować, samolubnych memów, drapieżnych i pasożytniczych wytworów ewolucji umysłu, wciąż budzi opór „w intelektualistach o literackiej proveniencji”, jak mówił o humanistach Charles Percy Snow.³

W pewnym sensie opór ten uznać należy za słuszny, z zastrzeżeniem jednakże, iż memetykę postrzegać się będzie wąsko i stronniczo, bez znajomości różnych jej nurtów, bez rozpoznania jej a-redukcyjnych „ofert”, tworzonych na przykład przez Jacka Cohena i Iana Stewarta, bez zgody na podjęcie próby jej falsyfikacji w dziedzinie, ku której „rości sobie prawa”, a więc właśnie na obszarze kultury.

Dodatkową trudność w aplikacji jej koncepcji w ów humanistyczny dyskurs stanowi również obca mu biologiczna terminologia i stojący za nią paradygmat nauk przyrodniczych, z różnorodnymi współczesnymi niuansami teorii ewolucji (od praw dziedziczności przez teorie samolubnego genu i fenotypu rozszerzonego, po Czerwoną Królową i koncepcje *autopoiesis* oraz „porządku z porządku”). Humanistyka wciąż i na różne sposoby objawia swoją „biofobię”.

Mając na względzie złożoność kontekstu, w jakim znajduje się aktualnie memetyka, właściwie subdyscyplina biologiczna, biorąca sobie za przedmiot badań wytwory ludzkiego umysłu i kulturę jako system, ale również pozostając w przekonaniu o jej przydatności dla badań nad życiem idei, nad kulturą masową i folklorem współczesnym, nad wpływem mediów na kształt naszej kulturowej rzeczywistości, postanowiliśmy w niniejszym zeszycie *Tekstów z ulicy* przedstawić niektóre jej założenia i propozycje aplikacji na obszarze nauk humanistycznych oraz obowiązującą w niej terminologię. Temu ostatniemu służy załączony na końcu zeszytu popularny wśród memetyków *Leksykon*, autorstwa kanadyjskiego memetyka Glenna Granta, od lat związanego z tą dyscypliną. Jemu też należą się specjalne podziękowania za wyrażenie zgody, a nawet entuzjazmu dla polskiej wersji anglojęzycznego oryginału.

³ C.P. Snow, *Dwie kultury*, przeł. T. Baszniak, Prószyński i S-ka, Warszawa 1999, s. 130

Noty o Autorach:

Dr Wojciech Borkowski - pracownik naukowy Instytutu Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego; przez 10 lat był wykładowcą i asystentem w Instytucie Botaniki Uniwersytetu Warszawskiego, jednocześnie (od 1994 r.) współpracując z prof. Andrzejem Nowakiem i Ośrodkiem Badania Układów Złożonych Instytutu Studiów Społecznych. Doktorat z taksonomii numerycznej.

Aktualnie zajmuje się szeroko pojętą teorią ewolucji, pojawianiem się złożoności w układach biologicznych i społecznych oraz modelami symulacyjnymi w naukach przyrodniczych i społecznych.

Glenn M. Grant - kanadyjski memetyk, pisarz i teoretyk science fiction, autor tzw. short fiction (*Burning Day*, *Thermometers Melting*, *Storm Surge*, *Suburban Industrial*, *Memetic Drift*- tłumaczonych także na francuski i słowacki) oraz licznych recenzji i analiz dotyczących różnych aspektów memetyki; twórca popularnego wśród memetyków *Leksykonu memetycznego* oraz artykułów teoretyczno-literackich (m.in. *Transcendence Through Detournement in William Gibson's Neuromancer*) drukowanych głównie w *Science Fiction Studies*.

Tomasz Kozłowski - doktorant w Zakładzie Badań Kultury Instytutu Socjologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zajmuje się socjoantropologią rozrywki i zagadnieniami dotyczącymi roli samoświadomości w życiu społecznym. Interesuje się psychologią ewolucyjną oraz socjobiologią.

Prof. Andrzej Nowak - dyrektor Instytutu Społecznej Psychologii Informatyki i Komunikacji w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej, kierownik Ośrodka Badania Układów Złożonych w Instytucie Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego; jeden z liderów dynamicznej psychologii społecznej. Wykłada na Wydziale Psychologii UW i Florida Atlantic University.

Od lat zajmuje się aplikacjami osiągnięć fizyki układów dynamicznych, matematyki chaosu i informatyki na grunt nauk społecznych, a także teorią postaw, wpływem społecznym, zmianą społeczną (tzw. teoria bąbli), dynamiką bliskich związków, różnymi zjawiskami związanymi z przekazywaniem informacji w społeczeństwie oraz sieciami społecznymi i sztucznymi sieciami neuronowymi.

Sebastian Skolik - absolwent socjologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, asystent w Zakładzie Socjologii i Psychologii Zarządzania na Wydziale Zarządzania Politechniki Częstochowskiej. Od kilku lat koncentruje się na przestrzennych aspektach kultury (architektura) i ich analizie w kontekście socjobiologii.

Dr Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska - pracownik naukowy Instytutu Nauk o Kulturze Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; folklorystka, od lat skupiona w badaniach na społecznych formach wyobrażeń zbiorowych oraz socjologii wiedzy i antropologii społecznej. Aktualnie prowadzi badania nad ontologią idei społecznych i komunikacją kulturową w kontekście teorii dynamicznych układów złożonych i ewolucjonizmu tzw. nowej biologii.